

Nadané děti a děti dvojí výjimečnosti: Poskytněte jim potřebný rozlet

PhDr. Veronika Vitošková, Ph.D.

Můžeme nadání sledovat už u předškolních dětí? Jak se projevuje a s čím může být mylně zaměňováno? A jakým způsobem upravit vzdělávací nabídku, abychom nebránili jejich rozletu? Školní psychologka upozorňuje, čemu byste se měli v kolektivu dětí rozhodně vyhnout a jaké činnosti naopak zařadit.

Různé definice nadaného dítěte odkazují k vysoké inteligenci, vysokému stupni talentu a nadání. Může se jednat o nadání v intelektové oblasti, umělecké či sportovní činnosti, někteří autoři přidávají také **nadprůměrné schopnosti v oblasti komunikace a zvýšenou empatii v mezilidských vztazích**. Takové děti charakterizují nadprůměrné schopnosti, angažovanost v úkolu a kreativita. Jak vyplývá z úvodních vět, vymezit nadání dětí, a to ještě s ohledem na předškolní věk, **není jednoduché a jednoznačné**. Tímto textem bychom rádi přispěli k porozumění tomu, co to nadání u předškolních dětí je, jak se projevuje, jaké volit přístupy k těmto dětem a v neposlední řadě doporučíme činnosti a aktivity pro rozvoj nadání v mateřské škole. Též se dotkneme tématu práce s dětmi s dvojí výjimečností.

Nadaný a mimořádně nadaný žák

V definici Paula Wittyho se dozvíme, že: „Nadané nebo talentované je to dítě, které soustavně vykazuje významné výkony v jakémkoliv hod-

notné oblasti snažení.“ Dopřívuje, že Wittyho „**hodnotné oblasti snažení**“ znamenají mnohem víc než jen existenci jediného kritéria, například

intelligenčního kvocientu (IQ). Wittyho pojetí totiž ukazuje, že nejsou ani tak důležité vlastnosti osobnosti, jako její činy a skutky.

Základní pojmy

Pro přehled uvádíme několik základních pojmů, které mohou pomoci zorientovat se v tématu:

- Co je to **nadání**? Jedná se o první stupeň míry schopnosti, jde o vyvinuté vlohy nebo souhrn specifických vloh. Odborníci hovoří o souboru mimořádných vloh a schopností, které mohou být dále rozvíjeny v **talent**, tedy schopnost podat výjimečný tvůrčí výkon. Někdy se ale tyto dva pojmy chápou jako synonyma.
- Vlohy** jsou vrozené předpoklady pro vykonávání nějaké mentální nebo senzomotorické činnosti. Cvičením vloh se vyvíjí schopnosti. Bez rozvíjení vloh v dětství může zůstat tzv. zakrnělá.
- Kreativitu**, v českém prostředí užívaný pojem tvořivost, můžeme vysvětlit jako „generování nových, neobvyklých, ale také přijatelných, užitečných myšlenek, řešení, nápadů“. Tvořivý proces je potom charakterizován dvěma základními prvky, což je originalita (novost, původnost) a užitečnost (hodnota, prospěšnost) (Dacey, Lennon, 2000).
- Intelligence** je jednou z lidských schopností, která bývá v psychologii vymezována různě, většina autorů se shoduje na vysvětlení, že se jedná o složitou dispozici k myšlení, tj. k řešení problémů. Bývá chápána jako soustava duševních vloh podmiňujících především intelektový výkon jedince.

Za podstatné považujeme též uvést, jak vnímá pojem **nadaný žák** aktuálně platná školská legislativa. Vzděláváním nadaných žáků se zabývá vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. Pojem **nadaný žák** je zde vysvětlen následovně: „Za nadaného žáka se považuje především žák, který při adekvátní podpoře vykazuje ve srovnání s vrstevníky vysokou úroveň v jedné či více oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo

sociálních dovednostech.“ Vyhláška se zabývá též pojmem mimořádně nadaný žák, přičemž uvádí, že se jedná o „žáka, jehož rozložení schopností

„ **Zákonný zástupce může požádat o vyšetření nadání dítěte ve školském poradenském pracovišti.**

dosahuje mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činností nebo v jednotlivých oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuál-

ních, uměleckých nebo sociálních dovednostech“.

V českém prostředí je nastavený systém diagnostiky pro účely úprav podmínek vzdělávání (mateřských, základních, středních a vyšších odborných škol) tak, že **zákonný zástupce může požádat o vyšetření nadání** ve školském poradenském pracovišti, což je nejčastěji **pedagogicko-psychologická poradna**.

Oborníci v pedagogicko-psychologické poradně disponují baterií testů (např. inteligenčních, testů pozornosti, kreativity aj.), ale také s dítětem i rodiči provedou rozhovor či sérii rozhovorů. Vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně **může doporučit i školské zařízení**, tedy i mateřská škola. Rodiče se samozřejmě mohou obrátit také na další odborná pracoviště (např. na klinické psychology), avšak jejich závěry nemají nutně za povinnost brát školy v potaz v případě nastavování podpůrných opatření.

V případech, že jsou u dítěte přítomné další speciální vzdělávací potřeby, lze využít diagnostiky i ve **speciálně-pedagogickém centru**. Pomoci rodinám dětí předškolního věku zorien-

tovat se ve složité situaci (s nadáním se může u dítěte zároveň vyskytovat ještě další specifikum, např. zdravotní obtíže, postižení, jiné znevýhodnění) může pomoci také například **služba rané péče**, respektive střediska rané péče (spadající do resortu MPSV, jedná se tedy o sociální službu).

V posledních letech se nejen v souvislosti s inovacemi ve vzdělávání diskutuje **téma smyslu péče o nadané děti** v běžném proudu školství. Argument o takzvaném nevyužitém potenciálu v případě, že se nadání nerozvíjí tak, jak by mohlo, není jediným a dostačujícím. Je třeba také poukázat na to, že děti nadané či mimořádně nadané se ve svém životě mohou potýkat s po-

Formy podpory nadaných žáků

Legislativa umožňuje nadaným a mimořádně nadaným žákům v obecné rovině **následující formy podpory**:

- rozšíření obsahu vzdělávání nad rámec daný školním vzdělávacím programem;
- možnost přeřazení do vyššího ročníku;
- možnost vytvoření skupiny nadaných dětí, v nichž se mohou vzdělávat žáci různých ročníků; a
- možnost vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu.

Příklady možných potíží nadaných žáků s akcentem na projevy chování v předškolním věku

- komplikace vyplývající ze **zvýšené citlivosti** (náladovost, smutek, podrážděnost, silné a nepředvídatelné záchvaty vzteku aj.);
- nadaný žák často vykazuje **vysokou míru samostatnosti**, nekonformnosti a někdy též rád organizuje druhé, což nemusí vést k oblibě v kolektivu;
- běžné, standardní úkoly ho neoslovují, ve školním prostředí může **zažívat pocit nudy**;
- nadaný žák se může setkávat s **nepochopením okolí**, které ve svém důsledku může vést až k rozvoji depresivních stavů („chodí jak tělo bez duše“, „často pláče“);
- nadané děti bývají zvýšeně **sebekritické a perfekcionistické** (pochválíme-li jeho výkon, se kterým není sám spokojen, reaguje odmítavě či vztekem);
- nadaný žák také nemusí mít v předškolním věku pochopení pro děti, které nevykazují stejnou míru schopností v určitých oblastech (tzv. nerozumí tomu, proč ostatní nezvládnou to, co zvládá on), což též komplikuje jeho postavení v kolektivu;
- potýkat se mohou s tzv. **„vnitřní asynchronií“**, kdy jisté oblasti vývoje nejsou na stejné úrovni (příklad možného projevu tohoto jevu: žák chce něco vytvořit, ví, jak by to mělo přesně vypadat, ale jeho motorické schopnosti mu to ještě neumožňují – což může též vést k vnitřnímu napětí a zvýšené sebekritičnosti).

měrně velkým množstvím potíží (více viz rámeček) a školní prostředí může být „složitost“ skutečně plná.

Asynchronie a její projevy

Zastavíme se nyní u pojmu asynchronie. Jedná se o relativně nový náhled na problematiku nadaných dětí, která nám může pomoci pochopit někdy nelehkou situaci nadaných dětí a také celých rodin, které o ně pečují.

nie se zvětšuje s rostoucí intelektovou kapacitou. Jedinečnost nadaných je zároveň činí mimořádně zranitelnými a vyžaduje ve výchově, výuce a poradenství úpravy, které jim umožní optimálně se vyvíjet.

Asynchronie nám nabízí možnost vnímat nadání či mimořádné nadání zcela jinou perspektivou. Podporou nadaných dětí ve škole podruhé „nezvýhodníme jejich zvýhodnění“, jak bývá často nesprávně interpretováno a ar-

„**Děti s vysokou asynchronií jsou velmi zranitelnou skupinou, proto je důležité věnovat jim dostatek pozornosti.**“

V obecné rovině se asynchronie vysvětluje v podstatě jako nerovnoměrný vývoj. Vypůjčíme si definici The Columbus Group: „Nadání je asynchronní vývoj, ve kterém se kombinují vyspělé poznávací schopnosti a zvýšená citlivost, a utvářejí tak vnitřní prožitky a uvědomování si sebe sama kvalitativně odlišné od normy. Tato asynchro-

gumentováno, ale pomůžeme jim **vyrovnat podmínky** jejich rozvoje s ostatními dětmi a přispějeme k porozumění jejich situace. Děti s vysokou asynchronií (velkými rozdíly mezi jednotlivými oblastmi vývoje) jsou velmi zranitelnou skupinou, proto je důležité věnovat jim dostatek pozornosti ve školním, domácím i volnočasovém prostředí.

Uvádíme několik krátkých výroků **z praxe škol**, které se dotýkají právě stručně nastíněné problematiky asynchronie:

„Tomášek v pěti letech četl, počítal do 100, o světě věděl více než jeho osmiletý bratr, ale ve školce měl neustálé potíže, protože se hodně vztekal, nechtěl si hrát s ostatními dětmi, v posledním roce předškolního vzdělávání se hodně uzavřel do sebe a přestal komunikovat i doma. Naštěstí jsme ve škole ihned začali spolupracovat s psychologem z poradny, zvolili potřebnou podporu a „smutné období“ Tomáška jsme překonali. Bylo to ale obtížné období pro celou rodinu a dlouho jsme situaci vůbec nerozuměli.“ (matka nadaného chlapce, nyní ve 3. třídě)

„Měla jsem ve třídě tři roky holčičku, která byla velice výtvarně šikovná a také velmi zdatná v komunikaci. V první třídě školky mluvila lépe než děti v první třídě. Využívala jsem často možnosti, kdy si ve školce mohla hrát se staršími dětmi, se kterými se evidentně cítila mnohem lépe než s vrstevníky. Mezi vrstevníky často plakala nebo byla celé dny velice smutná.“ (učitelka MŠ podporující dívku s nadáním)

„Jirka byl velký nadšenec do stavebnic. Už ve školce dokázal celé hodiny stavět různé věci z různých stavebnic. Mnohdy nás ale překvapilo, že svůj několikahodinový výtvor dokázal rozdupat, rozkopat anebo jinak zničit se slovy, že je to hnusný a vůbec se mu to nepovedlo.“ (matka nadaného žáka, nyní ve 4. třídě)

Jak nadané dítě v MŠ podpořit?

Níže nabízíme několik různých pohledů a možností, jak přirozenou formou vzdělávat děti v předškolním věku, které vykazují prvky nadání v různých oblastech, a také ty děti, u kterých

se může jednat o zmiňovanou vnitřní asynchronii.

Nejprve považujeme za důležité uvést několik **charakteristik dětí** v předškolním věku (věk docházky do mateřské školy), které mohou poukazovat na takzvané **nadané chování** (někteří autoři používají spíše toto označení, např. Centrum pro rozvoj nadání v USA – Gifted Development Center): vysoká úroveň aktivity, menší potřeba spánku, schopnost soustředit se delší dobu a na více podnětů současně, vysoká potřeba přísunu nových podnětů a jejich aktivní vyhledávání, oproti vrstevníkům o mnoho lepší paměť (např. na příběhy, písničky, básničky), velká rychlost učení, velmi dobře vyvinutá řeč (časnější vývoj řeči), správné používání gramatiky, výrazně projevovaný zájem o knihy (např. atlasy, encyklopedie aj.), počítač, specifické hračky (logické hry, složitější stavebnice aj.), projevovaná zvědavost (např. kladení téměř nikdy nekončících otázek), preference samostatné práce, smysl pro humor, obliba komiky, vnitřní motivovanost pro poznávání nových věcí a jiné. Samozřejmě se u nadaných dětí nemusí projevit všechny výše uvedené znaky a různá může být i jejich míra.

Umožněte nadaným dětem kontakt se staršími dětmi

Ideální jsou třídy či skupiny složené z dětí různého věku (nadané tříleté dítě si bude velmi dobře rozumět i s předškolákem). Pokud mateřská škola nemá takto nastavený systém rozdělování dětí do skupin, je vhodné, když některé aktivity může nadané dítě provozovat **ve společnosti starších dětí**. V rámci kolektivu dětí (ať už v rámci věkově smíšené třídy, anebo třídy věkově stejně starých

duální přístup k dítěti, který v běžném systému vzdělávání v mateřské škole bude možné bez potíží realizovat. Vhodné je v rámci tvorby IVP vycházet zejména ze zájmů dítěte, úzce na jeho vytvoření spolupracovat s rodiči a vycházet z doporučení školského poradenského zařízení. Ideální je, když je IVP běžným a tzv. „živým“ dokumentem, do kterého můžeme zaznamenávat změny a posuny ve vývoji a vzdělávání. V některých mateřských školách mají děti svá portfolia a **IVP může být**

„ V rámci kolektivu dětí je vhodné vyhýbat se jejich porovnávání.

dětí) je vhodné vyhýbat se porovnávání dětí. Nadané děti si potom mohou navyknout odvozovat vlastní hodnotu a sebevědomí od své úspěšnosti. To může být problematické ve vztazích k druhým lidem, protože je dítě bude **vnímat jako své soupeře**, ale též i ve vztahu k sobě samému.

Využijte naplno potenciál IVP

V individuálním vzdělávacím plánu mají vyučující prostor stanovit takový indivi-

například součástí takového portfolia. Doporučujeme dítě přiměřeně jeho rozumovým schopnostem též seznámit s „obsahem IVP“, tedy vysvětlit mu, proč například některé věci dělá s paní učitelkou jinak než ostatní děti.

Vybírejte vhodné aktivity

Doporučuje se vybírat pro třídu takové aktivity, které umožňují individualizaci – každé dítě může pracovat svým tempem a dle svých schopností. Doporučuje se též zařazovat takové aktivity, při nichž můžeme využívat schopností všech dětí a oceňovat je, ať už jsou na jakémkoli stupni rozvoje v dané oblasti (příklad konkrétních aktivit viz rámeček).

Vedte děti k reflexi i sebereflexi

Dětem nadaným i celé skupině může velice prospět, když již od útlého věku pracujeme s reflexí a **děti vedeme k přemýšlení o tom, co dělaly, zažily**, vytvořily, jak probíhal proces a podobně. Pracovat můžeme verbálně (povídáme si o tom) i neverbálně (používáme piktogramy, obrázky, „smajlíky“, razítka apod.). V rámečku uvádíme příklady otázek či vět vedoucích k reflexi.

Důležité je v rámci skupiny **oceňovat odlišnost**, různorodost přístupů,

Příklad aktivit pro nadané děti

Téma: Vybereme zvíře, které mají děti rády nebo které se hodí k tematickému bloku, jež s dětmi realizujeme (např. medvěd). Následně děti podle jejich vlastního zájmu rozdělíme na skupinu „umělců“, „vědců“ a „učitelů“. Umělci vyvážejí obrázky medvědů, tvoří z papíru či jiných materiálů, kreslí, malují, modelují, stříhají, lepí apod. Vědci hledají informace o medvědech v encyklopediích, knihách, případně v jiných materiálech připravených pedagogy. Učitelé vymýšlejí, co by bylo dobré, aby všechny děti o medvědech věděly, a připravují, co v závěru práce ostatním sdělí a ukáží. Všechny skupinky mohou v závěru své práce také spolupracovat. Skupinek s různým zaměřením můžeme samozřejmě stanovit více (např. „herci“ – zahrají pak krátkou scénku aj.).

Téma: Najdi, co je na obrázku špatně. Vyhledáme obrázky, na kterých jsou logické chyby (může jich být i více, aby děti mohly pracovat v menších skupinkách). Některé děti budou hledat chyby v obrázku a vyznačí je tam, jiné mohou kreslit obrázek „správně“, další mohou vysvětlovat ostatním, proč je chyba vyznačená apod. Obrázky s chybami mohou být také různé obtížnosti a nadaným dětem dáme náročnější obrázek, přičemž mohou všechny aktivity dělat společně s ostatními dětmi.

originalitu dětí a podporovat je v tom, aby i děti časem dokázaly vhodným způsobem ocenit totéž. Takový přístup pomůže celé skupině, ať už se v ní nacházejí děti nadané, mimořádně nadané, či děti se speciálními vzdělávacími potřebami. Tento přístup vytváří pocit sounáležitosti, nikoli soupeření a označování „jinakosti“.

Děti s dvojitou výjimečností

Na závěr zmíníme ještě **děti s „dvojitou výjimečností“**. Jedná se o situaci, když je dítě v určitých oblastech nadané či mimořádně nadané a zároveň je u něho vyvinuta nějaká speciálně vzdělávací potřeba, například zdravotní handicap. Proč je důležité hovořit i o této kombinaci? Handicap a nadání se často vzájemně kompenzují, překrývají, a proto někdy mohou být tyto děti učiteli označovány jako průměrné a často průměrných či podprůměrných výsledků také ve škole dosahují.

Oborníci považují za podstatné se v rámci diagnostiky **věnovat oběma výjimečnostem**, aby osoby pracující s dětmi porozuměly situaci dítěte v její komplexnosti.

Nejčastěji se lze v praxi setkat s **následujícími kombinacemi nadání a další diagnózy**: nadané děti se specifickými vývojovými poruchami učení, zejména s dyslexií, dysortografií, dysgrafií; nadané děti s poruchami pozor-

nosti (syndromem ADHD, ADD) a nadané děti s poruchami autistického spektra (PAS), zejména Aspergerovým syndromem.

Doporučujeme všimnout si zejména silných stránek dětí s dvojitou výjimečností. Z praxe autorky uvádíme příklad silných stránek osob, které mají diagnostikovaný Aspergerův syndrom a vykazují prvky nadání v rozumových schopnostech. Takových silných stránek lze využít i při školní práci na jakémkoli stupni vzdělávání. **Silnými stránkami jsou zejména:** doslovná interpretace, reprodukce, analytické myšlení, dobrá schopnost dedukce, cit pro detail, postupné zpracovávání informací, konkrétnost, přesná, logická pravidla, práce dle instrukcí, návodů, práce s fakty, pravidly, objektivita, realističnost, přímota, upřímnost.

V závěru lze popřát všem vyučujícím v mateřských školách, aby se jim práce s nadanými dětmi dařila, obohatila jejich práci a přispěla ke vnímané smysluplnosti jejich činnosti.

Autorka je školní psycholožka a vedoucí poradenského pracoviště.

Příklady otázek a vět vedoucích k reflexi

- Co se ti na naší dnešní práci nejvíce líbilo a proč?
- Byla tam pro tebe nějaká těžká situace/práce? Co ti pomohlo práci dokončit?
- Vyber jednu důležitou věc, kterou ses dnes naučil.
- Na stupnici od jedné do pěti ukaž, jak moc ses dnes... např. pobavil, naučil, zahrál, pomohl druhému aj.
- Můžeme též kombinovat formy práce – některé děti odpoví piktogramem, jiné vysvětlují – dle jejich schopností a dovedností.

Literatura a doporučené zdroje

DACEY, J. S.; LENNON, K. H. Kreativita. Praha: Grada, 2000. ISBN 80-7169-903-9, 80-7169-903-9.

Portešová, Š. (2021): <https://www.nadanedeti.cz/odborne-zdroje-clanky-jak-definovat-nadani>

Silverman, L. K. (2007). Asynchrony: A New Definition of Giftedness.

NPI: zapojevsechny.cz/clanek/detail/jak-pracovat-s-nadanymi-predskoly-s-nerovnomernym-vyvojem.